

**UNIVERSITATEA „ALEXANDRU IOAN CUZA” DIN IAȘI
FACULTATEA DE LITERE
ȘCOALA DOCTORALĂ DE STUDII FILOLOGICE**

**La traduction des idiolectes. Étude de cas : *À la recherche
du temps perdu* de Marcel Proust**

Rezumatul tezei de doctorat

**Conducător de doctorat:
Prof. Dr. Magda Jeanrenaud**

**Doctorandă:
Lungu I. Anca căs. Gavril**

2019

Anunț

La data de **13.05.2019**, ora, în Amfiteatrul “.....”, **drd.** LUNGU I. Anca căs. GAVRIL susține, în ședința publică, teza de doctorat cu titlul “**La traduction des idiolectes. Étude de cas : À la recherche du temps perdu de Marcel Proust**”, în vederea obținerii titlului științific de doctor în domeniul Filologie.

Comisia de doctorat are următoarea componență:

Președinte:

[Conf. univ. dr. Ioan Constantin Lihaciu](#), Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași

Conducător științific:

[Prof. univ. dr. Magda Jeanrenaud](#), Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași

Referenți:

[Prof. univ. dr. Mihaela Simona Modreanu](#), Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași

[Prof. univ. dr. Albumița Muguraș Constantinescu](#), Universitatea “Ștefan cel Mare” din Suceava

[Conf. univ. dr. Pompiliu Crăciunescu](#), Universitatea de Vest din Timișoara

CUPRINS

INTRODUCERE

I. Idiolectul

- I.1. Definiție
 - I.2. Deviație și/sau normalitate
 - I.3. Idiolectul ca fenomen social
 - I.4. Spațiu, limbă și identitate
 - I.5. Idiolectul și expresiile fixe
 - I.6. Indicatori idiolectali
- Concluziile capitolului

II. *În căutarea timpului pierdut* de Marcel Proust

- II.1. Personajele romanului
 - II.1.1. Tipologii și clase sociale
 - II.1.2. Caracteristicile personajului proustian
 - II.1.3. Noutate
 - II.1.4. Personaje și teme romanești
 - II.1.5. Personajele în cifre
 - II.2. Limba romanului
 - II.2.1. Formare
 - II.2.2. Tema limbii
 - II.2.3. Registre lingvistice
 - II.2.4. Lexicul
 - II.2.5. Sintaxa
 - II.2.6. Originalitatea limbajului proustian
 - II.3. Trei idiolecte proustiene
 - II.3.1. Françoise
 - II.3.2. Albertine Simonet
 - II.3.3. Basin de Guermantes
- Concluziile capitolului

III. Proust și traducerea

III.1. Receptarea romanului în România

III.1.1. Primii ani ai receptării

III.1.2. Opozanți

III.1.3. Influența lui Proust asupra literaturii române

III.1.4. Receptarea modernă

III.1.5. Receptare și traducere

III.2. Aspecte teoretice în traductologie

III.2.1. Traducerea literaturii

III.2.2. Critica traducerii

III.3. Proust și traducerea

III.3.1. Proust traducător

III.3.2. A-l traduce pe Proust

Concluziile capitolului

IV. Traducerea în limba română a idiolectului proustian, între analiză și critică

IV.1. Idiolectul lui Françoise

IV.1.1. Dialectul și greșelile

IV.1.2. Analiza și critica traducerii lor

Concluzii despre traducerea idiolectului lui Françoise

IV.2. Idiolectul lui Albertine

IV.2.1. Argoul și *joli langage*

IV.2.2. Analiza și critica traducerii lor

Concluzii despre traducerea idiolectului albertinian

IV.3. Idiolectul lui Basin de Guermantes

IV.3.1. Expresiile fixe și stereotipiile

IV.3.2. Analiza și critica traducerii lor

Concluzii despre traducerea idiolectului ducal

CONCLUZII GENERALE

INTRODUCERE

Prezenta lucrare reunește trei domenii - socio-lingvistica, traductologia și literatura - cu scopul de a descoperi gradul de vizibilitate a idiolectului drept concept socio-lingvistic în cele două traduceri ale romanului *În căutarea timpului pierdut* de Marcel Proust, realizate de Radu și Eugenia Cioculescu în anii '60, și Irina Mavrodin în anii '80. Pornind de la pasiunile pentru traducere și scriitorul Marcel Proust, am ales să reducem textul romanului (2388 de pagini) la noțiunea de *idiolect* atât de bine ilustrată în el și subliniată în mai multe rânduri de către autorul francez.

În analiza textului proustian și a celor două versiuni de traducere, am folosit metoda identificării (trăsăturilor idiolectale) prin relevarea repetițiilor, metoda comparativ-contrastivă (în tabelele Anexei 1), analitică și calitativă în aprecierea versiunilor de traducere și deductivă în urma constatării lipsei repetiției în traducerea idiolectului. În general, atitudinea noastră ca cercetător a fost obiectivă, subiectivitatea intervenind la nuanțele de semnificație ale unor expresii românești sugerate de variantele celor doi traducători români.

Capitolul I - Idiolectul

Idiolectul (*idios*, gr., - același și *lectikon* - limbaj) ca noțiune teoretică (puțin studiată) a primit acest nume în 1948 de la Bernard Bloch, lingvist american. Noțiunea este disputată de trei științe - lingvistica, sociologia și stilistica. Primele două sunt adesea amintite împreună sub denumirea de socio-lingvistică, considerându-se că limba și relațiile sociale umane sunt strâns legate și se definesc reciproc. Exegeții indică

drept factori definatorii ai idiolectului limba și persoana, acesta fiind așadar vorbirea specifică a unei persoane. Sociologia și stilistica completează și clarifică prin punerea conceptului în opoziție cu noțiunile de *sociolect* — vorbirea specifică unui grup social, și *stil* — limbajul propriu unui autor. Pentru identificarea sa, idiolectul trebuie să ilustreze două trăsături : repetitivitatea (pentru a fi re-cunoscut) și ieșirea în evidență prin elemente distinctive, adică ceea ce vom numi indicatori idiolectali.

Sociologii disting mai multe tipuri de influențe care duc la formarea unui idiolect: vârsta, genul, categoria socială, ocupația, educația, mediul, contextul; ei consideră idiolectul nivelul dintâi de observare a variației lingvistice. Lingviștii studiază încă și dezbate privitor la includerea conceptului printre cele lingvistice de bază, unii considerându-l drept o excepție (Kuhl) de la norma lingvistică (limba comună, obișnuită), alții afirmând din contra că reprezintă ce este mai comun și mai obișnuit în limbă (Bourdieu), adică baza de la care se formează norma lingvistică. Stilistica studiază idiolectul autorilor, tot un limbaj specific, dar propriu unor locutori care fac din limbă un material de excepție. În acest sens, se vorbește de idiolectul sau stilul balzacian, proustian, baudelairian.

Un grup de sociologi din Rennes subliniază importanța spațiului în definirea și descrierea idiolectului, aspect regăsit și la Proust, pentru care locul definește și numește persoane (familia Guermantes) sau caracterizează identități și moduri de exprimare (Françoise). Indicatorii idiolectali se observă la nivel fonetic, lexical (cel mai frecvent), sintactic și pragmatic. Expresiile fixe care ilustrează nivelul lexical și sintactic constituie indicatorii idiolectali cei mai vizibili în registrul scris, particularitățile legate de pronunție dominând registrul oral. Diferențele idiolectale caracterizează registrele de limbă (familiară, standard, îngrijită) și semnaleză practic indicatorii

idiolectali. În ciuda unei oarecare facilități de identificare, idiolectul rămâne greu de teoretizat, o noțiune destul de imaterială și abstractă.

Capitolul II - În căutarea timpului pierdut de Marcel Proust

Analiza romanului pe care îl cercetăm se orientează așadar către cele două aspecte definiții ale idiolectului, personajele și limba, pentru a înțelege care le sunt caracteristicile și originalitatea, dar, mai ales, cât de adecvată este cercetarea textului proustian din această perspectivă.

Personajele romanului

Figurile ce animă paginile proustiene sunt în primul rând profund sociale. Caracterizarea lor se centrează în jurul claselor din care fac parte, căci Proust descrie mișcările sociale din societatea franceză a secolului al XIX-lea, cu accente evidente asupra luptei dintre burghezia ascendentă și aristocrația în decădere. Clasa inferioară sau cea a servitorilor, mai puțin masivă ca reprezentare, este totuși amplu tratată prin protagoniști de marcă precum Françoise sau directorul hotelului de la Balbec. Această repartizare ne-a determinat să alegem trei personaje, câte unul pentru fiecare pătură socială, pentru a demonstra câte au în comun idiolectul, ca noțiune abstractă, și scrisul lui Proust, prin modalitățile de exprimare ale eroilor săi.

În privința noutății aduse în literatură la nivelul personajelor, ea constă în trei puncte esențiale : personajele proustiene se dezvăluie treptat, scriitorul nu este omniscient, iar cititorul le percepe așa cum percepi în viață persoanele pe care le întâlnești, puțin câte puțin ; personajele lui Proust se

transformă, nu rămân aceleași de la început până la sfârșit, uneori transformarea fiind radicală (Saint-Loup, Albertine, Oriane, Odette) ; nu ajungem să le cunoaștem cu adevărat niciodată, sunt personaje impresioniste descrise în ape, lumina și punctul de vedere subliniind de fiecare dată altceva din nepătrunsul lor.

O noutate majoră romanescă la Proust este faptul că personajele sale nu acționează, cel mai adesea ele sunt prezentate la serate, la întruniri, în timpul discuțiilor din saloane, acțiunea propriu-zisă lipsește constant din paginile romanului. Apoi personajele sunt foarte feminine : fie sunt femei, ca personajele de marcă (Oriane de Guermantes, Sidonie Verdurin, Odette Swann, Albertine Simonet, Françoise, mama), fie sunt efeminați, homosexuali (Charlus, Morel, le prince de Guermantes, Saint-Loup, Jupien), fie sunt dominați de femei (Basin de Guermantes).

Protagonistii lui Proust sunt aproape toți inspirați din persoane reale din anturajul autorului, adesea reunind trăsături morale și de limbaj ale mai multor cunoscuți (de exemplu, pentru Albertine, Proust s-ar fi inspirat din Alfred Agostinelli, Henri Rochat, Marie Finaly, Mlle d'Hinnisdael, Albert le Cuziat, Marie de Chevilly și Albert Nahmias). Ei apar prezentați în strânsă legătură cu temele romanului - arta, sexualitatea, timpul, spațiul, dorința, istoria, numele, iar numărul lor depășește sută.

Limba romanului

Este așadar uimitor cum Proust atribuie fiecărui personaj un limbaj anume, recognoscibil prin cuvinte, expresii, modalități de pronunție sau intonație, care se repetă de la o intervenție la alta. Cu decenii înaintea lui Bernard Bloch, scriitorul este conștient de această particularizare a limbii

despre care și declară, pe care o explică sau o subliniază aproape la tot pasul. El răstoarnă formule, forțează limba, inventează cuvinte și expresii, se folosește de anglicisme (Odette), de dialect, de argou (Charlus), de registre diverse, de arhaisme (Oriane), de formule literare consacrate, de latinisme, de clișee jurnalistice (Norpois), de greșeli (paronimii), de terminologii, de cuvinte rare, de împrumuturi, de calambururi pentru a arăta varietatea și savorile largi ale limbii franceze, de care nu se servește elitist ca ermeticii, nici savant și fățiș poetic precum scriitorii obișnuiți. Proust își construiește propria sa limbă franceză.

Limba constituie una din temele romanului, fiind prezentă sub semnificația concretă, ca limbă care gustă mâncărurile lui Françoise și săruturile lui Albertine, dar și abstractă, ca limbă făcută din cuvinte, multe, rostite de numeroșii protagoniști. Toate personajele vorbesc, romanul este o înșiruire de conversații, de dialoguri, de scrisori, de dezbateri; pare că vorbirea este modul prin care personajele acționează asupra realității. Bogăția limbii proustiene este în acord cu bogăția personajelor, Proust ilustrând admirabil preceptul socio-lingvistic: spune-mi ce limbă vorbești ca să-ți spun cine ești.

Atribut remarcabil și binecunoscut pentru limba proustiană este sintaxa caracterizată de fraze lungi, cu multe subordonate și subordonate la subordonate, de relații complexe între idei, de timpuri compuse, conjunctive cu forme dificile și concordante, paranteze, punctuație diversă, liniuțe. Toate demonstrează dorința scriitorului de a scrie cum ai compune muzică, cum ai picta un tablou în mai multe straturi, sau de a scrie cu perfecțiunea și dăruirea specifice lui Françoise când gătește *le bœuf mode*.

Trei idiolecte proustiene

În acest subcapitol analizăm caracteristicile românești și sociale ale celor trei personaje alese din punct de vedere idiolectal. Françoise aparține clasei inferioare, este slujnica fidelă simbol al copilăriei, apropiată de erou și pe durata iubirii mature cu Albertine. Face parte din personajele fixe care nu se transformă și apare în toate cele șapte părți ale romanului. Ea demonstrează că servitorii nu sunt mai puțin complecși, constituind pentru narator model și ideal de perfecțiune pentru scrisul său.

Albertine Simonet aparține burgheziei mici, fată fără zestre și fără mamă, este iubirea de tinerețe a eroului. Exegeții o numesc cel mai important personaj al romanului, deși apare mai puțin decât Françoise, doar în cinci din cele șapte părți. Este numită în literatura de specialitate *être de fuite* — personaj pe fugă, pentru că nu reușim să aflăm până la urmă cine e, pentru că vrea mereu să scape interogatoriilor lui Marcel, pentru că fuge de ea însăși, pentru că se transformă mereu, pentru că este instabilă în gusturi, plăceri și sentimente. Alături de baronul Charlus, Albertine reprezintă viciul (lesbianismul) și este unul din cele patru personaje care mor în roman (alături de bunica, Robert de Saint-Loup și Charles Swann), moartea fiind soluția scriitorului pentru a-și salva ființele dragi de la îmbătrânire și degradare.

Din clasa aristocrată, l-am ales pe Basin de Guermantes datorită complexității sale langajiere, a umorului și a legăturii strânse avute cu alt personaj remarcabil, ducesa Oriane de Guermantes. Personaj reflector care acționează în umbra soției al cărei impresar este prin reclama pe care i-o face în cartierul Saint-Germain la dinee și prin saloane, pentru că este cea mai

aristocrată dintre aristocrați (poate semna Guermantes-Guermantes, fiind verișoara lui) și pentru că are mult spirit, Basin este ridicol, găunos, teatral și disperat după atenție, pe care o atrage prin educație, maniere și vorbe de duh mult prea consacrate.

Capitolul III - Proust și traducerea

Receptarea romanului în România

Capitolul face mai întâi o incursiune în primele păreri ale scriitorilor români despre romanul lui Proust. B. Fundoianu, G. Ibrăileanu, M. Ralea, F. Aderca, M. Sebastian și alții l-au citit în original sau în traduceri de fragmente publicate în *Viața românească*, *Vremea*, *Convorbiri literare*, *Universul literar*, etc, fiind marcați de originalitatea sa multiplă. I se recunosc greutatea stilului, fraza prea lungă, chinul neamului, maiestria limbii; unii îl resping inițial pentru ca mai apoi să-i laude măreția stilului și inovațiilor (V. Damaschin, G. Călinescu, M. Ralea, N. Steinhardt), alții îl imită, neputându-se distanța de influența sa (C. Petrescu, H. Papadat-Bengescu, M. Sebastian, A. Holban, M. Blecher, Cella Serghi, etc.). Printre admiratorii incontestabili ai scriitorului se numără Mihail Sebastian, Anton Holban și Camil Petrescu, cel din urmă marcându-i importanța cu articolul *Noua structură și opera lui Marcel Proust*, text ce semnalează cotitură luată de romanul secolului XX o dată cu Proust. Prefațe consistente din perspectiva analizei literare au mai realizat T. Vianu și O. Crohmălniceanu la primele ediții de traducere (1945 și 1968) sub pana lui R. Cioculescu.

Receptarea modernă se evidențiază cu Irina Eliade prin studiile sale asupra romanului, și cu a doua versiune de traducere făcută de Irina Mavrodin. Traducătoarea publică

numeroase articole despre cum trebuie și cum a tradus ea pe Proust, care sunt dificultățile, considerente care se alătură celor aparținând traducătorilor în engleză, italiană și germană, la care facem referire mai târziu în acest capitol.

Aspecte teoretice în traductologie

Urmează aspecte teoretice despre traducerea literaturii, a cărei dificultate vine din necesitatea (pentru respectarea fidelității) traducerii celor trei niveluri ale limbii (sens, formă și conotație), *metafora* jucând rolul principal în detectarea și transpunerea literaturii. Critica traducerii se centrează în jurul noțiunii de *eroare*, traductologi celebri ca A. Berman, J.-R. Ladmiral, W. Benjamin, J. Delisle, E. Nida listând tipuri de erori ce trebuie evitate, majoritatea pledând în favoarea traducerii cât mai literale a literaturii. În ciuda sonorității străni la care Textul Sursă supune Limba Țintă, traducerea literală respectă dezideratul exotizării și al transformării-bulversării limbii de sosire, ceea ce duce la evoluție și la îmbogățirea mijloacelor de exprimare a ideilor și frumosului.

Proust și traducerea

Ultima parte a capitolului face referiri la relația lui Proust cu traducerea, atât ca traducător cât și ca autor tradus. Scriitorul a tradus din engleză, cunoscând prost limba, pe autorul J. Ruskin ale cărui cărți despre arhitectură (descrierea catedralelor) îl fascinau. Proust traduce prin adaptare, ideile lui Ruskin fiind doar puncte de plecare pentru propriile considerații estetice. Reținem că din această perioadă datează opinia autorului francez că totul este traducere, mai ales literatura, pentru că ea traduce viziunea scriitorului despre lume în cuvinte.

Rândurile despre traducerea romanului proustian (realizată de-a lungul vremii în peste patruzeci de limbi) în engleză,

germană și italiană relevă două aspecte de forță : traducerile în cele trei limbi sunt mai numeroase decât cele făcute în română (doar două complete) ; toate s-au confruntat cu sintaxa și stilul proustian, cele mai reușite și apreciate de public fiind cele mai puțin fidele și mai dificil de citit (Charles Kenneth Scott-Moncricieff, Giacomo Debenedetti, W. Benjamin), centrate pe expresivitate și interpretare.

Capitolul IV - Traducerea în limba română a idiolectului proustian, între analiză și critică

Capitol de originalitate a lucrării, el pune în valoare considerentele capitolelor anterioare. Pentru cele trei idiolecte alese din rațiuni lingvistice și sociale, ne oprim la indicatorii idiolectali cei mai frecvenți. În detectarea lor, am delimitat din textul proustian toate intervențiile lui Françoise, Albertine și Basin de Guermantes (Anexa 2), după care am listat în tabelele Anexei 1 formulele pertinente pentru indicatorul idiolectal, alături de variantele celor doi traducători români și de procedeul traductologic identificat. Tabelele au scos în evidență că vorbirea lui Françoise prezintă multe trăsături de dialect (*patois*) și greșeli de limbă (*cuirs*) sau inovații; cea a lui Albertine e impregnată de cuvinte *argotice* și cuvinte drăguțe (*joli langage*); Basin folosește multe *expressii fixe* și expresii proprii care, prin repetiție, devin *stereotipii*.

Pentru fiecare idiolect în parte, după analiza trăsăturilor idiolectale prin trimiteri și afirmații teoretice, am trecut în revistă cuvinte, expresii și formule reprezentative.

Idiolectul lui Françoise

La Françoise, subliniem că demarcația între dialect și greșeli este adesea greu de făcut, mai întâi pentru că nu suntem locutori nativi ai limbii franceze, iar apoi pentru că studii franceze diverse se contrazic cu privire la includerea unei expresii într-o categorie sau alta. Există cazuri când cele două mărci idiolectale se suprapun în interiorul aceleiași expresii.

Pentru Françoise, am observat că traducerea indicatorilor idiolectali se face prin neutralizare și echivalență, de aceea am ales să grupăm indicatorii în funcție de aceste procedee. Analiza arată că traducătorii români recurg des la neutralizare și, deci, la anularea indicatorilor în versiunile lor; neutralizarea se poate face prin omisiune, notă de subsol, limbaj standard sau chiar formule de neînțeles, precum și prin încălcarea principiului fundamental al idiolectului, cel al repetitivității; anumite neutralizări sunt justificate de intraductibilitate (datorate diferențelor culturale sau lingvistice). Reușita versiunilor românești apare acolo unde traducătorii au intrat în jocul personajului, recurgând la invenții prin modificarea structurilor corecte ale limbii române, sau au fost în egală măsură atenți la sens și formă. Identificarea versiunilor românești pentru Françoise și compararea lor arată că : idiolectul nu este respectat, traducătorii nu i-au acordat atenție, fie nerepetând aceeași versiune de traducere pentru același termen / expresie, fie neutralizând și anihilând indicatorul idiolectal; cei doi traducători au preferințe în alegerea procedeelelor de traducere, Cioculescu alegând pe cele literale (împrumutul, calcul), fidele și mai puțin variate, iar Mavrodin variind mai mult (explicitare, împrumuturi, modulări, compensări, reduceri, intensificări) și comițând mai multe erori (adaptare, sens fals, omiteri, redundanță); semnalarea în tabele a reușitelor cu (+) și a

nereușitelor cu (-) arată că traducerea lui Cioculescu este mai fidelă la nivel idiolectal decât cea a lui Mavrodin.

Idiolectul lui Albertine Simonet

Preponderența argoului din idiolectul albertinian este mică, atât raportat la propriile intervenții, cât și comparativ cu alte personaje care-l folosesc (Charlus). Argoul este caracteristic perioadei de la Balbec a tinerelor fete în floare, limbajul drăguț dominând perioada pariziană, a iubirii dintre Albertine și Marcel. Deși rar, argoul este important ca trăsătură morală, căci ilustrează apartenența personajului la rasa blestemată, cea a invertiților. El poate fi rezumat chiar și numai la expresia *se faire casser le pot*, specifică lesbienele. Limbajul drăguț este construit preponderent din adjective (*joli, gentil, petit*), adverbe (*naturellement, parfaitement*), substantive (*plaisir, genre*), verbe (*aimer, détester, fâcher*) și expresii (*faire de la peine, à mon sens*) cu semnificații pozitive, măgulitoare, tandre, care înfloresc discursul și-l transformă în broderie verbală. Astfel, idiolectul albertinian e încărcat cu epitețe și metafore pe care le regăsim din abundență și la Basin, la Charlus, la Marcel și chiar în comentariile naratorului. Analizăm de asemenea literar, teoretic și traductologic scena înghețatei, pentru a demonstra inconsecvența idiolectală prin absența argoului și a cuvintelor drăguțe ca mărci idiolectale.

Puținele exemple de argou sunt rar redată ca atare de versiunile românești, traducătorii neutralizându-l (justificat sau nu) sau redându-l prin registru îngrijit, adecvat textului proustian. Neutralizarea poate proveni din diferențe de structură lingvistică, dar și din importanța deținută de argou în cele două limbi, acesta fiind mult mai consistent și bine ilustrat în franceză. Analiza traducerii părților de vorbire din limbajul drăguț arată că, uneori, repetițiile nu sunt respectate, prin

omitere sau prin varierea termenilor, ceea ce dăunează idiolectului. Diferențele între soluțiile fericite și cele mai slabe dintre traducători nu sunt semnificative, Cioculescu dovedindu-se totuși mai inspirat atât pentru succese, cât și pentru evitarea erorilor traductologice. Mavrodin variază procedeele, este mai liberă în formulări, cu tendință vizibilă către anexarea textului sursă culturii românești. Menționăm că modalitatea noastră de evaluare a traducerii marcatelor idiolectali comportă un grad de subiectivitate (ca orice traducere). Din nou iese în evidență preferința lui Cioculescu pentru procedee ce vizează fidelitatea și literalitatea, favorabile punerii în evidență a idiolectului la nivelul expresiilor și adverbilor. În cea mai mare parte, repetitivitatea termenilor este conștient evitată, în favoarea diversificării formei și expresiilor. Deși atribuită lui Albertine, scena înghețatei este evident o pastişă, din ea lipsind ambii indicatori idiolectali, argoul și limbajul frumos.

Idiolectul lui Basin de Guermantes

Idiolectul ducelui ilustrează (ca și cele ale lui Sidonie, Cottard, Brichot) ceea ce Proust detesta, automatismul lingvistic (*bel et bien*), adică moartea limbii. Prin expresiile fixe și propriile sintagme pe care le declamă cu mândrie, Basin își face reclamă, afișându-se educat și, mai ales, aristocrat. Prezent în șase din cele șapte volume, ducele devine protagonist de marcă în *Guermantes* alături, bineînțeles, de soția sa, Oriane, simbol fundamental al propriei persoane. În general, franceza sa este mediocră, lipsită de originalitate, pronunțată voit altfel (*poite* pentru *poète*) pentru a nu face caz de ascendența sa aristocrată, de care în fapt este foarte mândru. Ducele folosește greșit expresiile, presară discursul cu latinisme în stânga și-n dreapta, cu neologisme pe care, de altfel, le detestă, pocește

numele persoanelor, exprimându-se nu ca cei din clasa sa socială, ci ca cei din clasa sa mentală.

În analiza traducerii idiolectului ducal a cărei dificultate (datorată numărului mare de expresii, aproximativ 170 de expresii și 70 de stereotipii) inițial am subestimat-o, ne-am concentrat pe procedee, mai ales pe *echivalență* (cea care presupune redarea expresiei originale printr-o expresie din limba țintă aleasă să respecte gradul de fixare și sensul), pe *neutralizare* (redarea doar a sensului, nu și a formei fixe) și pe *explicitare* (aproximarea sensului și anularea formei prin parafrazare). Avem în vedere mai ales echivalența dinamică (Nida), adică de efect, pentru ca mesajul să ajungă în totalitate la cititorul român. Expresiile specifice vechiului regim, latinismele, înjurăturile, stereotipiile și formulările improprii (barbarismele) sunt adesea trecute cu vederea de traducători, din motive diverse (intraductibilitate, confuzii de sens, evitarea repetiției, respectarea corectitudinii lingvistice). Neutralizarea e folosită cel mai frecvent în traducerea idiolectului ducal (aproape 10% la Cioculescu și 20% la Mavrodin), realizându-se prin reducere, prin omisiune sau diluare. Ea apare pentru că nu există echivalențe în română (diferențe culturale), însă găsim situații pentru care româna avea rezolvare, dacă traducătorii ar fi urmărit respectarea idiolectului. Explicitarea se folosește în cazurile de intraductibilitate, fiind de două ori mai frecventă la Mavrodin decât la Cioculescu.

Am evidențiat expresiile pentru care, rînd pe rînd, cei doi traducători oferă soluții fericite (*faire une boulette, donner en mille*, în jur de 20), cele care sunt complet ratate și cele pentru care româna are variante de expresie (*faire du bruit dans Landerneau*), precum și propriile noastre sugestii de traducere, acolo unde variantele nu ni s-au părut satisfăcătoare (*se dire sous le manteau, toucher la corde de pendu*). Analiza traducerii

acestui idiolect pune în lumină ignorarea de către traducătorii români a specificului idiolectal ducal, la Cioculescu din dorința de a uniformiza exprimarea proustiană și a-i păstra registrul elevat, la Mavrodin din voința de a apropia textul de cititorul român, ca epocă și registru, nivelând variațiile de expresie. Remarcăm iarăși preferința lui Cioculescu pentru traducerea literală (mai ales pentru expresiile intraductibile) și evitarea repetării aceleiași soluții pentru o expresie apărută de mai multe ori. Mavrodin preferă explicitarea (de două ori mai mult decât Cioculescu), și neutralizarea, adesea însoțită de sărăcirea semantică.

CONCLUZII GENERALE

Idiolectul proustian nu a reprezentat pentru traducătorii români o prioritate, de aceea el este respectat puțin și inconstant. Motivele obiective sunt: diferențele lingvistice și culturale dintre română și franceză care duc la intraductibilitate, ponderea diferită a unui registru în cele două limbi (argoul), prioritățile traductologice ale fiecărui traducător (corectitudinea și registrul elevat la Cioculescu, traducerea prin anexare în vederea adaptării textului original la cititorul român al anilor '80 — '90). Există și motive subiective: respectarea preponderenței registrului elevat al limbii lui Proust, preferința pentru anumite procedee traductologice (calc, împrumut, explicitare, neutralizare), evitarea repetiției pentru înfrumusețarea discursului, respectarea corectitudinii limbii franceze (greșelile lui Françoise).

Din perspectivă traductologică, Cioculescu înclină spre traducerea sursistă, prin ponderea ridicată acordată procedeelelor care respectă fidelitatea și printr-o traducere literală ce păstrează specificul stilului proustian. Versiunea sa prezintă mai multe reușite idiolectale, mai multă rigoare și mai puține eșecuri

prin neutralizări și explicitări. Varianta lui Mavrodin este anxionistă, apelând la procedee de traducere liberă (adaptare, reduceri, echivalențe, explicitări, diluări); traducerea sa prezintă mai multe erori și formule sărăcite calitativ. Subliniem faptul că aprecierile noastre pot prezenta un grad de subiectivitate, ca orice traducere și evaluare a traducerii.

Considerăm că cercetarea de față aduce ca elemente de originalitate modalitatea de analiză și lectură a textului proustian (vorbirea personajelor), structurarea etapelor de analiză și critică a traducerii (delimitarea idiolectului, identificarea trăsăturilor idiolectale, gruparea în categorii), precum și punerea în oglindă a două sau mai multe versiuni de traducere cu un anumit interes traductologic (sublinierea idiolectului).

Cercetări viitoare ar putea porni de la registrul lingvistic, de la anumite procedee traductologice sau de la alte specificități idiolectale (terminologiile lui Cottard, anglicismele lui Odette, comicul romanului, arhaismele lui Oriane). De asemenea, vizibilitatea unuia sau altui palier lingvistic ar putea fi evidențiată prin studii statistice care să exprime concret ceea ce lucrarea noastră analizează și exemplifică.

BIBLIOGRAFIE

- PROUST, MARCEL, *À la recherche du temps perdu*, vol.I - VII, en un volume, Gallimard, Paris, 2015
- PROUST, MARCEL, *Swann*, vol. I și II, Editura pentru literatură, București, 1968, traducere de Radu Cioculescu
- PROUST, MARCEL, *La umbra fetelor în floare*, vol. I și II, Editura pentru literatură, București, 1968, traducere de Radu Cioculescu
- PROUST, MARCEL, *Guermantes*, Leda Clasic, București, 2008, traducere de Radu Cioculescu
- PROUST, MARCEL, *Sodoma și Gomora*, Leda Clasic, București, 2008, traducere de Radu Cioculescu
- PROUST, MARCEL, *Captiva * Fugara*, Leda Clasic, București, 2008, traducere de Eugenia și Radu Cioculescu
- PROUST, MARCEL, *Timpul regăsit*, Leda Clasic, București, 2008, traducere de Eugenia Cioculescu
- PROUST, MARCEL, *Swann*, Univers, București, 1987, traducere de Irina Mavrodin
- PROUST, MARCEL, *La umbra fetelor în floare*, Univers, București, 1988, traducere de Irina Mavrodin
- PROUST, MARCEL, *Guermantes*, Univers, București, 1989, traducere de Irina Mavrodin
- PROUST, MARCEL, *Sodoma și Gomora*, Univers, București, 1995, traducere de Irina Mavrodin
- PROUST, MARCEL, *Prizoniera * Plecarea Albertinei*, Art Clasic, București, 2016, traducere de Irina Mavrodin
- PROUST, MARCEL, *Timpul regăsit*, Art Clasic, București, 2017, traducere de Irina Mavrodin

Capitolul I — *Idiolectul*

BACHMANN,C., J.Simonin, *Le social comme on le parle*, dans *Médiations et Action Sociale, Actions et Recherches sociales 2*, Rennes, ENSP, 65-79, 1993

BARBERIS, Jeanne-Marie, *Les moments, les lieux et leurs hommes: la construction d'un idiolecte en discours oral*, Cahiers de praxématique, 44, 2005, pp. 143-168, Presses universitaires de la Méditerranée

- BARTHES, R., *Œuvres complètes*, Tome III pp. 827-836 et 993, 994, Éditions du Seuil, Paris, 1995
- BARRE, de Miniac, Christine, BAUTIER, Elisabeth, *Pratiques langagières, pratiques sociales. De la sociolinguistique à la sociologie du langage*. In: Revue française de pédagogie, vol.118, 1997, pp.157-159
- BILLIEZ, Jacqueline, *La langue comme marqueur d'identité*. In: Revue européenne des migrations internationales, vol 1, n° 2, décembre 1985, pp. 95-105
- BOURDIEU, Pierre, *Ce que parler veut dire*, Fayard, Paris, 1982
- BRESCIA, Giuseppe Manuel, *L'idiolecte dans la traduction*, site personnel Australie
(<https://smuggledwords.files.wordpress.com/2011/03/encounters-with-dialects-idioclects-and-sociolects-in-translation.pdf>)
- BULOT, Thierry, *Culture urbaine et diversité sociolinguistique*, Rennes, 2006, pp. 31-37
- BULOT, Thierry, *Langues en ville*, in Sociolinguistique urbaine, Études normandes 1, Mont Saint-Aignan, 1998
- BULOT, Thierry, *Sociolinguistique urbaine, Linguistic Landscape Studies et scripturalité : entre convergence(s) et divergence(s)*. In: Cahiers de linguistique. Revue de sociolinguistique et de sociologie de la langue française, Rennes, 2010, pp. 5-15
- BULOT, Thierry et VESCHAMBRE, Vincent, *Sociolinguistique urbaine et géographie sociale*, In: Penser et faire la géographie sociale, Presses universitaires de Rennes, Rennes, 2006, pp. 305-324
- CALVET, Jean-Louis, *La sociolinguistique*, 8e édition, PUF, Paris, 2013
- DÉTRIE, Catherine, *La dynamique idiolectalisante, entre singularisation et répétition*, Cahiers de praxématique, 44, 2005, pp. 51-76, Presses universitaires de la Méditerranée
- DÉTRIE, Catherine et Franck NEVEU, *Présentation*, Cahiers de praxématique, 44, 2005, pp.7-16, Presses universitaires de la Méditerranée
- ENTHOVEN, Jean-Paul et Raphaël, *Dictionnaire amoureux de Marcel Proust*, Grasset, Paris, 2013
- GADET, Françoise, *Recherches récentes sur les variations sociales de la langue*. In: Langue française n° 9, 1971. Linguistique et société. pp.74-81
- GOOSSENS, V. , *Les noms de sentiment: esquisse de typologie sémantique fondée sur les collocations verbales*. Grenoble: LIDIL, Ellug, 2005, pp. 103-121

- HERNANDEZ, A. T. G., *Lexicologie contrastive: Les collocations en français et leur traduction en espagnol*. Salamanca: Synergies Espagne no 3, 2010, pp. 69-81
- HOUDEBINE, Anne-Marie, *La différence sexuelle et la langue*, In: Langage et société, n° 7, 1979, mars, pp. 3-30
- KUHL, J.W., (1988), *The idiolect, chaos, and language custom far from equilibrium: conversations in Morocco*, chap. 2, 3, 7, Georgia : University of Georgia (<http://www.joekuhl.com>)
- LAURENS, M., *La description des collocations et leur traitement dans les dictionnaires*. Louvain: Association des romanistes de l'Université de Louvain, 1999, pp. 44-51 (<http://www.vlrom.be/pdf/994colloc.pdf>).
- MARCELLESI, Jean-Baptiste, *Linguistique et groupes sociaux*. In: Langue française, n° 9, 1971, pp. 119-122
- MEDANE, Melle, *Les domaines de la sociolinguistique: objets, terrains et méthodes* (cours), 2012, Université Hassiba Benbou Ali-Chlef, pp.1-5
- MILNER, Jean-Claude, BOURDIEU P. & al, *Table ronde "Linguistique et sociologie du langage"*, In: Langue française, n° 34, 1977, pp. 35-51
- PAVEL, M., *Éléments de sociolinguistique*, Demiurg, Iași, 2007
- PETIOT, Geneviève, *Registres de langue et discours rapporté*, In : Langue française, n° 33, 1977, pp. 68-78
- PHILIPPE, Gilles, (2005), *Idiolecte et style, Traitement stylistique et traitement idiolectal des singularités langagières*, Cahiers de praxématique, doc 3, 2005, Presses universitaires de la Méditerranée
- RABATEL, Alain, *Idiolecte et représentation du discours de l'autre dans le discours de l'ego*, Cahiers de praxématique, 44, 2005, pp. 93-116, Presses universitaires de la Méditerranée
- RÉMI-GIRAUD, Sylvianne, *La chatte et l'idiolecte*, Cahiers de praxématique, 44, 2005, pp.117-142, Presses universitaires de la Méditerranée
- RICKEN, Ulrich, *Le vocabulaire de la classification sociale dans la littérature française*, In: Langue française, n° 9, 1971, pp. 100-109
- SVENSSON, M. H., *Critères de figement-L'identification des expressions figées en français contemporain*. Umea: Umea Universitet, 2004
- VARRO, Gabrielle, "Sociolinguistique" ou "sociologie du langage"? In: Langage et société, n° 88, 1999, pp. 91-97
<http://www.cnrtl.fr/definition/>(2016)

Stanford Encyclopedia of Philosophy, 2004, *Idiolects*, pp. 1-19, <https://plato.stanford.edu/entries/idiolects/> (Août 2016)
<http://www.college-de-france.fr/site/antoine-compagnon/course-2007-01-23-16h30.htm> (mars 2016)

Capitolul II — În căutarea timpului pierdut de Marcel Proust

- ALBARET, Céleste, *Monsieur Proust*, Robert Laffont, Paris, 1973
- BARTHES, R., *Œuvres complètes*, Tome III pp. 827-836 et 993, 994, Éditions du Seuil, Paris, 1995
- BEAUTHEAC, Nadine et co., *L'art de vivre au temps de Proust*, Flammarion, Paris, 1999
- BECKETT, Samuel, *Sur Proust*, New York, 1978
- BENJAMIN, Walter, *Sur Proust*, Nous, Caen, 2015
- BIDOU-ZACHARIASEN, Catherine, *Proust sociologue*, Descartes et Cie, Paris, 1997
- BOUILLAGUET, Annick, et Brian G. ROGERS, *Dictionnaire Marcel Proust*, Honoré Champion, Paris, 2004
- BOUILLAGUET, Annick, *Marcel Proust: le jeu intertextuel*, du Titre, Paris, 1990
- BRUNEL, Patrick, *Le rire de Proust*, Honoré Champion, Paris, 1997
- BRUNET, Étienne, *Le vocabulaire de Marcel Proust*, Genève-Paris, 1983
- CHANTRAINE, Olivier, *Le métalangage dans À la recherche du temps perdu*, thèse de doctorat de 3e cycle, Université de Lille III, 1988
- CHAUDIER, Stéphane, *Proust et le langage religieux: la cathédrale profane*, Honoré Champion, Paris, 2004
- COGEZ, Gérard, *Marcel Proust*, PUF, Paris, 1990
- COMPAGNON, Antoine, *Proust entre deux siècles*, Éditions du Seuil, Paris, 2013
- COUDERT, Raymonde, *Proust au féminin*, Grasset, Paris, 1998
- CURTIUS, E., *Du relativisme proustien*, La Nouvelle revue, Paris, 1928
- CZAPSKI, Joseph, *Proust contre la déchéance*, Noir sur blanc, Paris, 2011
- DE LATTRE, Alain, *Le personnage proustien*, José Corti, Paris, 1984
- DELEUZE, Gilles, *Proust et les signes*, PUF, 8e édition, Paris, 1993
- DAUDET, Charles et Ramon Fernandez, *Répertoire des personnages de RTP*, Gallimard, Paris, 1927
- DUBOIS, J., *Pour Albertine. Proust et le sens du social*, Éditions du Seuil, Paris, 2011
- EL MAKKI, Laura, *Un été avec Proust*, Équateur / France Inter, Paris, 2014

- ENTHOVEN, Jean-Paul et Raphaël ENTHOVEN, *Dictionnaire amoureux de Marcel Proust*, Grasset, Paris, 2013
- ERMAN, M., *Les 100 mots de Proust*, PUF, 2e édition, Paris, 2016
- FEUILLERAT, Albert, *Comment Marcel Proust a composé son roman*, Yale University Press, New Haven, Connecticut, 1934
- FISER, Emerci, *L'esthétique de Marcel Proust*, Slatkine Reprints, Genève, 1933
- FRAISSE, Luc, *L'esthétique de Marcel Proust*, Sedes, Paris, 1995
- GENETTE, Gérard, *Proust et le langage indirect*, Figures II, Éditions du Seuil, Paris, 1969, pp. 223-294
- GENETTE, Gérard, *Proust palimpseste-Figures I*, Éditions du Seuil, Paris, 1966, pp. 39-67
- GENETTE, Gérard, *Figures III*, Éditions du Seuil, coll. « Poétique », Paris, 1972, p. 75.
- HENRY, Anne, *La tentation de Marcel Proust*, PUF, Paris, 2000
- LAGET, Thierry, *L'ABC-daire de Proust*, Flammarion, Paris, 1998
- LE BIDOIS, ROBERT, *Le langage parlé des personnages de Proust*, Le français moderne, n° 3, 1939, juin-juillet, 7e année
- MEIN, Margaret, *Thèmes proustiens*, A. G. Nizet, Paris, 1979
- MILLY, Jean, *Proust et le style*, Slatkine Reprints, Genève, 1991
- MILLY, Jean, *La phrase de Proust*, Slatkine Reprints, Genève, 1983
- MULLER, Marcel, *Les voix narratives dans À la recherche du temps perdu*, Droz, Genève, 1965
- NATTIEZ, JEAN-JACQUES, *Proust muzician*, Junimea, Iași, 2011
- O'BRIEN, Justin, *Proust et le 'joli langage'*, PMLAA, juin, 1965, pp. 259-265
- PAINTER, George, *Marcel Proust*, Mercure de France, Paris, 1966
- PERCHE, Louis et Jean MOUTON, *Le style de Marcel Proust*, Correa, Paris, 1948
- PICON, Gaëtan, *Lecture de Proust*, Gallimard, Paris, 1979
- PIERRON, Sylvie, *La "langue Française" dans À la recherche du temps perdu de Marcel Proust*, in Littérature no 116, Passage et langage, 1999, pp 47-58
- PIERRON, Sylvie, *Ce beau français un peu individuel: Proust et la langue*, Presses Universitaires de Vincennes, Paris 8, 2005
- POULET, Georges, *L'espace proustien*, Gallimard, Paris, 1988
- PRIEUR, Jérôme, *Proust Fantôme*, Gallimard, Paris, 2001

RACZYMOW, Henri, *Le Paris littéraire et intime de Marcel Proust*, Parigramme, Paris, 1997

RAIMOND, Michel, L. Fraisse, *Proust en toutes lettres*, Bordas, Paris, 1989

REVEL, Jean-François, *Sur Proust. Remarques sur 'A la recherche du temps perdu'*, Grasset, Paris, 1987

RICHARD, Jean-Pierre, *Proust et le monde sensible*, Éditions du Seuil, Paris, 1974

SERÇA, Isabelle, *Les coutures apparentes de RTP*, Honoré Champion, Paris, 2010

SPITZER, Leo, *Études de style*, NRF, Paris, 1970

TADIÉ, Jean-Yves, *Marcel Proust*, Gallimard, Paris, 1996

TADIÉ, J.-Y., *Proust et le roman*, Gallimard, Paris, 1971a

TADIÉ, J.-Y., *Lectures de Proust*, Armand Colin, Malakoff, 1971b

Cahiers Marcel Proust 7, *Études proustiennes II*, NRF, Gallimard, Paris, 1975

Personnages proustiens, Colloque 11 mars 1993, Parme, 1993

<https://www.fabula.org>

<http://calenda.fr>

<https://www.cairn.info>

Hal.archives-ouvertes.fr

<http://www.persee.fr>

Compagnon, Antoine, Proust, Mémoire de la littérature, 5 décembre 2006-20 mars 2007, conférences Collège de France, <http://www.college-de-france.fr/site/antoine-compagnon/course-2006-2007.htm> (februarie 2016)

Compagnon, Antoine, Morales de Proust, 2007-2008, conférences Collège de France, <http://www.college-de-france.fr/site/antoine-compagnon/course-2008-01-08-16h30.htm> (februarie 2016)

Compagnon, Antoine, Proust en 1913, janvier 2012-2013, conférences Collège de France <http://www.college-de-france.fr/site/antoine-compagnon/course-2013-01-08-16h30.htm>, (martie- august 2016)

<https://www.franceinter.fr/emissions/un-ete-avec-proust> (martie 2016)

<http://www.readingproust.com/shadow.htm>

<http://etudesculturelles.weebly.com/erotisme.html>

<http://www.kristeva.fr/albertine.html>

[http://alarecherchedutempsperdu.org/\(text integral în franceză\)](http://alarecherchedutempsperdu.org/(text%20integral%20en%20franceza))

<file://antoine%20compagnon-proust%20-%20Google%20Books.html>
<http://proust-personnages.fr/>
 Proust 1962, <https://www.youtube.com/watch?v=qNGYCXQ9Jdc> (martie 2016)
 Marcel Proust du côté des lecteurs, <https://www.youtube.com/watch?v=v9jSJornHHE> (aprilie 2016)
 Proust de A à Z, <https://www.youtube.com/watch?v=HLmiMd0jeQs>, (februarie 2016)
 Proust, une vie d'écrivain <https://www.youtube.com/watch?v=1lrdHr3o2io> (februarie 2016)
 Interview de M.P. 1913, <https://www.youtube.com/watch?v=dhoqSH-VPaQ>,
<http://www.franceculture.fr/emissions/la-suite-dans-les-idees/proust-sociologie#> (iulie 2016)
<http://fr.calameo.com/read/0009039479edfa0fe6e1e?authid=izCVComYbKeM> (noiembrie 2018)

Capitolul III — Proust și traducerea

AGOSTINI-OUAFI, Viviana, *Giacomo Debenedetti, traducteur de Marcel Proust*, Presses Universitaires de Caen, Caen, 2003
 BĂICUȘ, Iulian, *Influența lui Marcel Proust și André Gide asupra prozatorilor români interbelici*, ADO, București, 2000
 BENJAMIN, Walter, *La tâche du traducteur* (1923), pp. 244-263, en *Œuvres I*, Folio Gallimard, Paris, 2000
 BERMAN, Antoine, *L'âge de la traduction*, Presses universitaires de Vincennes, Paris 8, 2008
 BERMAN, Antoine, *L'épreuve de l'étranger*, Gallimard, Paris, 1984
 BIZUB, Edward, *La Venise intérieure : Proust et la poésie de la traduction*, Neuchâtel, À la Baconnière, 1991
 BOUILLAGUET, Annick, et Brian G. ROGERS, *Dictionnaire Marcel Proust*, Honoré Champion, Paris, 2004
 BRUNEL, Patrick, *Le rire de Proust*, Honoré Champion, Paris, 1997
 CACHIN, Marie-Françoise, *La traduction*, Éditions du Cercle de la librairie, Paris, 2007
 CHAUDIER, Stéphane, *Proust et le langage religieux: la cathédrale profane*, Honoré Champion, Paris, 2004
 CROHMĂLNICEANU, Ovid, *Prefață, Swann I*, București, BPT, 1968

- DELISLE, Jean, *La traduction raisonnée*, Presses de l'université d'Ottawa, Ottawa, 1992
- DUBOIS, J., *Pour Albertine. Proust et le sens du social*, Éditions du Seuil, Paris, 2011
- ELIADE, Irina, *Limbaajul mondenilor lui Proust*, rezumat teză de doctorat, București, 1970
- ELIADE, Irina, *Marcel Proust*, Editura Enciclopedică, București, 1974
- FEUILLERAT, Albert, *Comment Marcel Proust a composé son roman*, Yale University Press, London, 1934
- GUȚANU, Laura, *Receptarea operei lui Marcel Proust în România, (1920-1944)*, BCU, Iași, 2003
- KAHN, Robert, *Images, passages : Marcel Proust et Walter Benjamin*, Kimé, Paris, 1998
- LADMIRAL, Jean-René, *Traduire: Théorèmes pour la traduction*, Gallimard, Paris, 1994
- MAVRODIN, Irina, *Despre traducere*, Scrisul românesc, București, 2006
- MAVRODIN, Irina, *O mereu sportivă uimire*, prefață la *Swann*, Univers, București, 1986
- NEWMARK, Peter, *A textbook of translation*, Longman, London, 1988
- NEWMARK, Peter, *Approaches to translation*, Pergamon Press, Oxford, 1981
- NIDA, Eugene, *Toward a science of translating*, Leiden University Press, Leiden, 1964
- NIDA, Eugene & C. Taber, *Theory and practice of translation*, Leiden University Press, Leiden, 1982
- NORD, Christiane, *La traduction : une activité ciblée*, Artois Presses Université, Arras, 2008
- OUSTINOFF, Michael, *La traduction*, PUF, Paris, 2003
- PETRESCU, Camil, *Noua structură și opera lui Marcel Proust in Teze și antiteze*, pp. 3-37, BPT, București, 1971
- PIERRON, Sylvie, *Ce beau français un peu individuel: Proust et la langue*, Presses Universitaires de Vincennes, Paris, 2005
- PYM, Anthony, *Pour une éthique du traducteur*, Presses de l'Université d'Ottawa, Ottawa, 1997
- PROUST, Marcel, *În căutarea timpului pierdut*, Leda, București, en 7 volumes, traduit par Radu Cioculescu, 2008
- PROUST, Marcel, *În căutarea timpului pierdut*, Univers, București, en 7 volumes, traduit par Irina Mavrodin, 1995
- REISS, Katharina, *Problématiques de la traduction*, Economica, Paris, 2009

RISSET, Jacqueline, *Traduction et mémoire poétique*, Hermann, Paris, 2007
SCHLEIERMACHER, Friedrich, *Des différentes méthodes de traduire*, Éditions du Seuil, Paris, 1999
STEINER, George, *Après Babel*, Albin Michel, Paris, 1998
ȘTEFĂNESCU, Cornelia, *Destinul unei întâlniri : Marcel Proust și românii*, Elion, București, 2001
VENUTI, L. et M. Baker, *The translation studies reader*, Routledge, Abington, 2000
VIANU, Tudor, *Marcel Proust*, prefață la *Swann I*, Editura Fundațiilor regale, București, 1945
VINAY, J.P. et J. Darbelnet, *Stylistique comparée du français et de l'anglais*, Didier, Paris, 1958
Personnages proustiens, Colloque 11 mars 1993, Parme

Articole

ADERCA, Felix, *Marcel Proust*, Năzuința, Craiova, II, n° 8, fevr, pp. 1-9, 1923
ARBORE, P., *Cărți și oameni-Marcel Proust*, Universul literar, XLIII, n° 20, mai, p. 312, 1927
BOULANGER, J., *Asupra lui Marcel Proust*, Viața românească, XV, n° 4, april, pp. 144-145, 1923
CĂLINESCU, G., *Comicul și misterul la Proust*, Adevărul literar și artistic, IX, n° 411, oct, p. 8, 1928
COMARNESCU, P., *Proust și România*, Ultima oră, I, n° 13, janv, p. 2, 1929
CRÉMIEUX, B., *Compoziția în opera lui Marcel Proust*, Viața românească, XVI, n° 6, juin, pp. 442–443, 1924
DAMASCHIN, V., *Marcel Proust în Cele mai noi concluzii*, Convorbiri literare, LIX, 63, oct., pp. 1057-1062, 1930
FERNANDEZ, R., *Note asupra esteticii lui Marcel Proust*, Viața românească, XX, n° 7-8, juil.-août, pp. 195-196, 1928
GHEREA, I.D., *Cu prilejul Timpului regăsit*, Viața românească, XX, n° 1, janv., pp. 13-19, 1928
HOLBAN, Anton, *În marginea lui Marcel Proust*, România literară, I, n° 44, dec., pp.1-2, 1932
IONESCU, Eugen, *Proust încorporat*, România literară, I, n° 41, nov., p.1, 1932

JIANU, I., *Comentatorii lui Proust*, Ultima oră, I, n° 196, août, p. 2, n° 203, août, p. 2, 1929

NESTOR, C., *Pe marginea romanelor lui Proust*, Gîndirea, VI, n° 3, avr., pp.136-137, 1926

NICANOR et Comp, *Pentru cititorii lui Proust*, Viața românească, XVIII, n° 9, sept, p. 376, 1926

O.W., *Marcel Proust*, Adevărul literar și artistic, VII, n° 305, oct, p. 2, 1926

PETRESCU, C., *Noua structură și opera lui Marcel Proust*, Revista Fundațiilor regale II, n° 11, nov., pp. 377—401, 1935

POTOPOPESCU, E., *Marcel Proust*, Universul literar, XLIII, n° 4, janv., pp. 53-54, 1927

RALEA, Mihai, *Marcel Proust*, Viața românească, XV, n° 8-9, août-sept., pp.195-207, 1923

R.N., *Destinul lui Marcel Proust*, Convorbiri literare, LXVIII, 68, n° 6-8, juin-août, pp. 316-321, 1935

SEBASTIAN, Mihail, *Cronicarul Marcel Proust*, Universul literar și artistic, XLIV, n° 4, avr., p. 229, 1928

---,,---, *Leția lui Proust*, Universul literar, XLIV, n° 46, nov., p.741, 1928

---,,---, *Despre Marcel Proust*, Ultima oră, I, n° 124, mai, p. 2, 1929

TROTUȘ, J.B., *Cititorii lui Marcel Proust*, Adevărul literar și artistic, VII, n° 273, fevr, p.1, 1926

ZARIFOPOL, Paul, *Despre metoda și stilul lui Marcel Proust*, Viața românească, XVIII, n° 4, avr., pp. 49—65, 1926

---,,---, *Gusturi și judecăți: O notă despre Proust*, Adevărul literar și artistic, X, série II, n° 453, août, p. 1, 1929

Marcel Proust, Adevărul literar și artistic, VIII, n° 352, sept., p. 8, 1927

Marcel Proust, Universul literar, XLIV, n° 1, janv, p. 3, 1928

Translations, Volume 7, 2015 DOI: 10.1515/tran-2016-0009

<https://www.degruyter.com/downloadpdf/j/tran.pdf> (martie 2018)

<https://www.poetryfoundation.org/harriet/2014/06/the-complicated-matter-of-translating-proust> (martie 2018)

<https://www.newyorker.com/books/page-turner/how-a-flawed-version-of-proust-became-a-classic-in-english> (martie 2018)

<https://www.nytimes.com/2003/12/05/business/worldbusiness/translating-proust-doing-it-swanns-way.html> (martie 2018)

<https://www.theguardian.com/books/2014/aug/15/perfect-proust-translation-for-purists> (martie 2018)

**Capitolul IV — Traducerea în limba română a idiolectului proustian,
între analiză și critică**

BERMAN, Antoine, *Critique, commentaire et traduction (Quelques réflexions à partir de Benjamin et de Blanchot*, in Poésie, vol. 37, Librairie classique Eugène Belin, Paris, 1986, pp. 88-106.

COMPAGNON, Antoine, *Du bruit dans Landerneau, Rumeurs de la Recherche du temps perdu*, (https://www.college-de-france.fr/media/antoine-compagnon/UPL18808_17.pdf)

DE RIALLE, Girard, *Projet d'enquête sur les patois français*, Bulletins et Mémoires de la Société d'Anthropologie de Paris, Année 1868, 3, pp. 395-398

EELS, Emily, *Proust à sa manière*, In Littérature, n° 46, 1982, Graphies, pp. 105-123

GADET, Françoise, *Simple, le français populaire?*, LINX, Année 1991, 25, pp. 63-78

HOUPPERMANS, Sjef, *Le furet furtif. Une figure du jeu chez Proust*, In. Litt 108, 1997, pp. 66-76

JEANRENAUD, Magda, *Despre etica traducerii*, Editura Universității “Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2017

JEANRENAUD, Magda, *Universalitățile traducerii*, Polirom, Iași, 2006

JULIA, Dominique et al, *Une ethnographie de la langue : l'enquête de Grégoire sur les patois*, Annales. Économies, Sociétés, Civilisations, Année 1975, 30-1, pp. 3-41

KIBBEE A. Douglas, *Le patois dans l'histoire de la langue française selon le dictionnaire de Littré*, L'information grammaticale, Année 2001, 90, pp. 68-72

LADMIRAL, Jean-René, *Traduire : Théorèmes pour la traduction*, Gallimard, Paris, 1994

LEPELLEY, René, *Français régional et patois*, LINX, Année 1991, H-S 3, pp. 23-32

MARCELLESI, Jean-Baptiste, *Langues de France, Repères. Recherches en didactique du français langue maternelle*, Année 1983, 61, pp. 21-3

MERIZZI, Pascale, *L'insaisissable féminin : le visage pluriel de l'amour à travers le temps*, Proust côté femmes, Fabula n° 3, Montréal, 2015

MICHAUD, Alexandre, *Le troisième sexe et la création : l'exemple d'Albertine*, Proust côté femmes, Fabula n° 3, Montréal, 2015

PLET, Charles, *Entre destruction et création : Albertine “être de fuite”*, Proust côté femmes, Fabula n° 3, Montréal, 2015

POULY, Marie-Pierre, *Proust ethnographe et policier symbolique*, Actes de la recherche en sciences sociales, 2011/3, n° 188, pp. 84-101

SARDIN, Pascale, *De la note du traducteur comme commentaire : entre texte, paratexte et prétexte*, Palimpsestes, n° 20, 2007, pp. 121-136

VERNA, Marisa, *Ce lac inconnu où vivent...*, Atti del convegno della società universitaria per gli studi di lingue e letteratura francese, Milano, 2008

ZUMTHOR, Paul, *Introduction aux problèmes de l'archaïsme*, Cahiers de l'AIEF, Année 1967, 19, pp. 11-26

<http://www.cnrtl.fr/definition/> (dec. 2017- martie 2018)

<http://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/> (dec. 2017 - martie 2018)

<http://www.languefrancaise.net/> (dec. 2017 - martie 2018)

<http://www.expressio.fr/> (dec. 2017 - martie 2018)

<https://www.littre.org/> (dec. 2017 - martie 2018)

<https://dexonline.ro/definitie/> (dec. 2017 - martie 2018)

<https://fr.wiktionary.org/wiki/> (dec. 2017 - martie 2018)

<http://dictionnaire.reverso.net/francais-synonymes/> (dec. 2017 - martie 2018)

<http://bdl.oqlf.gouv.qc.ca/bdl/> (dec. 2017 - martie 2018)

http://proust-personnages.fr/?page_id=258 (ianuarie 2018)

<https://www.dictionardesinonime.ro/> (ianuarie, februarie 2018)

<http://dictionaronline.duv.ro/dictionarlocutiunisiexpresii/>(ianuarie, februarie 2018)

<http://www.diacronia.ro/en/indexing/details/>(ianuarie, februarie 2018)

